

ПРОБЛЕМА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОЮ ЛІТЕРАТУРОЮ УКРАЇНСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТІВ У 1918-1920 РОКАХ

На основі архівних і опублікованих документів, матеріалів національної періодичної преси, виявлених навчальних видань, а також праць сучасних українських істориків досліджуються умови підготовки, процес виходу у світ та нереалізовані плани друку підручників і посібників з різних лекційних курсів для студентської молоді, яка здобувала спеціальності в державних українських університетах, що постали за гетьманщини з метою підготовки кадрів української інтелігенції і були осередками національного відродження країни у революційні 1918-1920 роки.

Ключові слова: українські університети, україномовні підручники й посібники, навчальний процес, професура, студенти, дефіцит коштів.

Поява національної університетської освіти в Україні в добу національно-демократичної революції 1917 – 1920 рр. стала одним з найбільших культурних завоювань молоді української нації, яке знаменувало її прагнення до цивілізаційних досягнень і культурно-освітнього рівня європейців. У результаті відкриття своїх університетів молоді українці дістали реальну змогу здобути вищу освіту рідною мовою, значно побільшити коло інтелігенції – авангарду історичного поступу країни, а відтак і ввести її з часом до кола економічно розвинених і таких, які процвітають.

Науковці вже висвітлили різнобічні складові процесу заснування, відкриття й функціонування Київського і Кам'янець-Подільського державних українських університетів, які були флагманами системи національної вищої школи у 1918-1920 рр. Попри часткове дослідження питання про забезпечення україномовною навчальною літературою зазначених закладів у працях, зокрема, А.О.Копилова [1], О.М. Завальнюка [2], його до кінця так і не з'ясовано. Автори обмежились лише наведенням ілюстративного ряду. Ця обставина, власне, і спонукала до створення окремого наукового сюжету, який покликаний прояснити одну із важливих і незаперечних умов якісного проведення навчально-виховного процесу в молодих українських університетах, що у підсумку мало позначитися на фаховому рівні випускників, їх повноцінному служінні національній справі.

Оскільки навчання в університетах України – Св. Володимира, Харківському і Новоросійському, відкритих у ХІХ ст., – відбувалося виключно російською мовою, то тут і було нагромаджено відповідну навчальну літературу. Україномовні видання в бібліотеки названих закладів практично не надходили, тож і позичати у них було нічого. По-іншому виглядала ситуація у Львівському і Чернівецькому університетах, де на кількох факультетах функціонували більшою чи меншою мірою українські кафедри. Утім, ці заклади у листопаді-грудні 1918 р. опинилися в зоні воєнних конфліктів і налагодити з ними зв'язок було справою вкрай важкою. Залишалося робити ставку на власні сили і розробляти вперше в історії Наддніпрянщини сучасні україномовні університетські підручники і посібники. До появи такої літератури студентам слід було послуговуватися конспектами прослуханих лекцій і тими російськими виданнями, які частково могли компенсувати відсутність українських аналогів і рекомендувалися професурою для опрацювання.

Певний час (з весни до жовтня 1918 р.) зазначене питання взагалі не порушувалося, оскільки будівничі університетів у Києві і Кам'янці-Подільському першорядну увагу приділяли вельми складним організаційним, матеріально-технічним і фінансовим питанням (на засіданнях спеціальної міністерської комісії відпрацьовувалися десятки положень майбутніх законопроектів про заснування університетів, домовлялися про передачу в розпорядження обох закладів навчально-лабораторних і житлових приміщень та ремонт у них, з різних куточків України запрошувалися до викладацької праці українські науковці тощо). І лише з початком своєї навчальної праці університети взялися за вирішення проблеми національної навчальної літератури. Усі, кому було доручено викладати лекційні курси, отримали завдання розробити відповідні спочатку рукописні, а згодом і машинописні тексти і такий спосіб готувати їх до набірною чи літографічного друку. Керівництво університетів залишало за собою вирішення фінансового та інших питань (наприклад, придбання вкрай дефіцитного друкарського паперу). Ті, на кого були розраховані подібні видання, з нетерпінням чекали їх виходу в світ. Так, у

.....
молодіжному журналі «Нова думка» з цього приводу зазначалося: «Як би уважно не слухав студент всі лекції, які б найповніші записи він не вів, які б найбільші здатності до науки не виявляв, без підручників і більш без українських підручників, все найбільшої суми знань він не придбає і розвою загальної національної свідомости прислужиться якнайменше. А від цього підупадає значіння Державного Українського Університету як розсадника наукових ідей, як головного чинника національного розвитку, національної культури, національного поступу до об'єднання всіх розпоршених сил нації» [3, с. 65].

Утім, знайти дані про зазначену роботу, зокрема, в КДУУ виявилось справою непростюю. В офіційних документах, що подавали основні характеристики діяльності університету, про підготовку підручників і посібників зовсім не йшлося [4, спр.6, арк. 144-145]. Не ставилося це питання і на засідання Ради професорів, факультетських рад. Можна припустити, що члени професорсько-викладацької корпорації зазначеного вишу, по-перше, були в процесі розробки своїх лекційних курсів, по-друге, через невтішне матеріальне становище закладу, який не мав коштів для оплати друкарських послуг, вишукували індивідуальні можливості для їх друку і, по-третє, частина професури, через неодноразові зміни у столиці політичного режиму, усувалася від такої роботи як невідкладної, вважаючи, що їх основне завдання полягало в тому, аби вижити, дочекатися української влади, а вже потім завершити підготовку курсів лекцій до публікації.

Окремі документи свідчать, що університет прагнув знайти хоч незначні суми для підготовки україномовної навчальної літератури для студентів. Так у січні 1919 р., незадовго до евакуації із столиці вищих органів української влади, виробляючи кошторис, зокрема історико-філологічного факультету, на перше півріччя поточного фінансового року, передбачили 22 тис. карб. на видання лекцій професури. З цієї суми 5 тис. карб. направляли на друк курсу лекцій з історії українського письменства, по 4 тис. карб. – з історії України та історії українського мистецтва, по 3 тис. карб. – на лекції з історії Східної Європи, української і російської мов. Інші лекційні курси збиралися розмножити більш дешевим способом – через гектограф і шапірограф [4, арк. 12 – 12зв.]. На жаль, відшукати архівні дані про виконання цієї програми не вдалося. Цілком ймовірно, що підготовлені до друку тексти так і не побачили світ, з одного боку, через невиділене фінансування, а з іншого, через політику радянської влади, яка в лютому – серпні 1919 р. і грудні 1919 – червні 1920 р. жорстко контролювала заклад, зрештою, приєднала його до російськомовного університету св. Володимира. І все ж нам вдалося виявити опублікований професором Д.О.Граве україномовний підручник «Основи алгебри» [5], розрахований, скоріш за все, на слухачів підготовчих курсів, які діяли при університеті й готували поповнення для різних факультетів.

Успішними щодо навчально-методичного забезпечення були заходи, здійснені у Кам'янець-Подільському державному українському університеті наприкінці 1918–1920 рр. На вказані цілі тут вдалося мобілізувати кошти як власне університетські, так і українських видавничих товариств, фінансових структур, органів місцевого самоврядування, зокрема, Подільської губернської народної управи. Технічний бік справи забезпечував у переважній кількості випадків видавничий відділ Ради студентських представників – масової міжнаціональної молодіжної організації КПДУУ (готували тексти до друку, забезпечували роботу літографа, рекламували й поширювали готову продукцію серед студентства тощо). Першими, хто зумів скористатися такими сприятливими умовами, були професори І.І. Огієнко (видрукував лекції з історії української мови) [6] та П.М.Бучинський (із загальної гістології) [7]. У 1919 р. професор М.М.Хведорів, для зручності студентів і забезпечення розуміння російськомовних видань з елементарної математики, підготував і видав російсько-український термінологічний словник [8]. Також було зроблено переклад лекцій з методології історії літератури київського професора В.М.Перетця (з березня 1919 р. – почесний член колективу КПДУУ), які він прочитав на Вищих жіночих курсах у Києві [9].

Набагато результативнішими у розв'язанні зазначеної проблеми стали зима – літо 1920 р. І хоча у той час в Кам'янці-Подільському функціонував польський військовий режим, у видавничі справи університету він майже не втручався (його більше турбували матеріали суспільно-політичного і військового спрямування, які мали бути опубліковані у місцевих україномовних періодичних виданнях, тож на них поширювалася цензура). Так свої курси лекцій опублікували: зі вступу до аналізу і безмежно маліючих – М.М. Хведорів [10; 11], з аналітичної геометрії і теорії векторів – професор М.М.Столярів [12; 13], з механічної фізики – професор А.Е.Маліновський [14], джерелознавства історії України – професор

.....
П.Г.Клепатський [15], політичної економії та статистики і демографії – приват-доцент С.С.Остапенко [16;17;18], слов'янознавства – приват-доцент М.О.Драй-Хмара [19], ботаніки – приват-доцент Н.Т.Гаморак [20; 21; 22], географії східної Європи і економічної географії України – приват-доцент В.О.Геринович [23; 24; 25], безхребетних тварин – приват-доцент С.В.Бачинський [26], суспільної агрономії – лектор І.А.Олійник [27], сферичних тригонометрії і геометрії – астроном-наглядач, приват-доцент О.А.Аленич [28;29], хімії – старший асистент М.П.Вікул [30]. Лише один опублікований курс лекцій, автором якого був М.О.Дай-Хмара, кваліфікувався ним як підручник. Усі інші вважалися посібниками. Обсяги значної частини навчальної літератури, виготовленої, як правило, на газетному папері і нерідко примітивним способом, незначним накладом, були скромнішими від самих прочитаних курсів, що недобре позначалося на навчальній праці студентів, примушувало їх опрацьовувати додаткову літературу, якої у бібліотечних фондах було вкрай мало (доводилося записуватися у чергу на отримання для користування у читальному залі конкретних видань). Студенти нерідко нарікали на відсутність у фонді книг, зазначених у каталозі, звинувачували професуру у надмірному затримуванні різної літератури, отриманої до дому, виносили це питання на громадський рівень. Так студент Філь Гай відверто запитував: «Чому одну й ту ж книжку студент може прочитати за два дні, а професор читає її два місяці? Чому студент читає одну, потім другу, третю книжку і т.д., а професор зразу читає 64 книжки? Я вже скільки не думав, але ніяк цього питання вирішити не можу. Таке важке воно» [3, с. 75]. Подібних нарікань і навіть скарг було чимало. Усі вони фіксувалися у книзі відгуків на роботу читального залу за 1919-1920 рр.

25 липня 1919 р. бібліотечна комісія змушена була ввести обмеження на кількість книг, що видавалася професурі, і на тривалість користування ними. З того часу кожен викладач міг отримати на дім не більше 10 примірників літератури на термін, що не перевищував двох тижнів [31, арк. 7 – 7зв.].

Щоб зробити обсяги опублікованих лекційних курсів значно повнішими і у такий спосіб дати студентам більш концентрований навчальний матеріал, Рада професорів КПДУУ 1 лютого 1920 р. звернулася до Головного уповноваженого уряду УНР у Кам'янці-Подільському І.І.Огієнка з проханням виділити на зазначену мету спеціальні кошти [31, арк. 16]. Представник вищої української влади на Поділлі не зміг відразу знайти потрібні для видання навчальної літератури кошти і лише 10 квітня 1920 р. на засіданні групи присутніх у місті міністрів УНР і їх заступників підтримав домагання вчених і запропонував асигнувати 2 млн. карб. на видавничі справи університету. Присутні урядовці підтримали внесення І.І.Огієнка і ухвалили рішення про виділення зазначеної суми на друк наукових записок університету і курсів лекцій професорів [32, арк. 47].

У КПДУУ випускали й іншу літературу, присвячену різним питанням навчальних курсів, творчості окремих українських письменників, яка була доступна студентській молоді й використовувалася при підготовці до занять. Так навесні 1919 р. приват-доцент Д.І.Дорошенко опублікував брошуру «Про минулі часи на Поділлі» [33], яка з березня 1919 р. використовувалася при вивченні спецкурсу з історії Подільського краю, що викладав приват-доцент Ю.Й.Сіцинський; професор В.О.Біднов – бібліографію з історії України [34], приват-доцент П.Г.Клепатський – змістовні нариси про життя і літературну творчість І.П.Котляревського [35], Марка Вовчка [36], Євгена Гребінки [37], П.П.Гулака - Артемовського [38]. Наступного року цей ряд поповнили праці інших науковців університету у: приват-доцента Л.Т.Білецького (хрестоматія з української літератури) [39], Л.Т.Білецького (про характер творчості Т.Г.Шевченка [40] і народну поезію [41]), приват-доцента М.М.Васильківського (про релігійність Тараса Шевченка в його поетичних творах) [42], асистента І.Шимоновича (про українську промисловість) [43], П.Г.Клепатського (про українського мандрівного філософа Г.С.Сковороду) [44], приват-доцента О.А.Аленича (про комети) [45].

Важливе значення для забезпечення навчання з мовознавства мав зроблений професором Є.К.Тимченком переклад з німецької мови на українську однойменного підручника Є.Санфельда [46].

Ряд українськомовної навчальної літератури для українського університету міг бути значно більшим, якби не ті перешкоди, про які йшлося вище. На такі об'єктивні умови, що не сприяли друковій дуже потрібних студентам посібників і підручників, наголошував декан богословського факультету В.О.Біднов [4, арк. 2зв.]. Чекали своєї черги на друк в університетській літографії не один підготовлений до розмноження рукопис, авторами яких були професори і приват-

доценти університету, зокрема М.М.Хведорів (підручник з тригонометрії), А.Е. Малиновський (підручник з механіки), В.О.Біднов (історичний нарис «Запорозьський край»), М.О.Драй-Хмара (підручник з історії сербської мови і літератури), Л.Т. Білецький (підручник з історії староруського письменства), М.М.Васильківського (посібник з граматики німецької мови по Гамму), М.А.Плевако (нарис «Життя та праці Б.Грінченка»), І.А.Любарський і В.І.Петр (підручники з латини і французької мови), Д.І.Дорошенко (нарис «З минулого Катеринославщини» і «Оповідання про Ірландію»). Наведений і, на жаль, нереалізований перелік доповнив рукопис групи науковців «Українці: статистико-антропологічний нарис» [32, с. 39].

Університет прагнув мати свої видавничі потужності. Ці наміри підтримав український уряд, який у лютому 1919 р. виділив під проект університетської друкарні 200 тис. карб. Утім, зусилля із придбання відповідного устаткування в Європі (туди відрядили приват-доцентів Д.І.Дорошенка і М.А.Чайковського) у підсумку успіху не мали (у Празі українські гроші конвертували у фунти стерлінгів, однак їх було замало). Отож, шукаючи альтернативні шляхи, вирішили взяти в оренду з квітня 1920 р. місцеву друкарню із застарілим устаткуванням, яка належала Свято-Троїцькому братству [31, арк. 2].

За сприятливих обставин навчальну літературу, видану професорсько-викладацькою корпорацією КПДУУ, можна було видрукувати значно більшим накладом і забезпечити нею також Київський державний український університет, що відчував на неї справжній «голод». Для цього потрібні були відповідні державно-політичні умови, значне державне фінансування, а також зусилля керівництва обох закладів, і не в останню чергу – Міністерства народної освіти УНР, яке б мало координувати таку роботу.

Отже, українські університети, дбаючи про якісну підготовку фахівців для національного відродження України, проводили роботу із забезпечення навчального процесу відповідною навчальною літературою. І якщо у столичному закладі, який з лютого 1919 р. вийшов з-під контролю української влади, здобутків майже не було, то у Кам'янець-Подільському університеті, попри незбалансованість видавничої програми серед різних фахів (переважала історико-філологічна складова), вдалося підготувати й опублікувати для вжитку студентами понад 20 україномовних лекційних курсів, один термінологічний словник-довідник, більше 10 окремих видань, які можна було використовувати при вивченні різних розділів навчальних програм на кількох факультетах, перекласти з російської і німецької мов та видати 2 посібники. Попри технічну недосконалість, неповний зміст, незначний наклад тощо, україномовна навчальна література для університетів була першим позитивним досвідом для вітчизняної вищої освіти, стала відправним моментом для подальшої такої роботи з українізації вищих навчальних закладів за радянської доби історії України.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Копилов А.О. Кам'янець-Подільський державний український університет: від ідеї заснування до ліквідації (1917 – 1921 рр.) / А.О.Копилов, О.М.Завальнюк // Український історичний журнал. – 1999. – №4. – С.41 – 51; №5. – С.26 – 36.
2. Завальнюк О. Науковий доробок Кам'янець-Подільського державного українського університету в часи національного відродження (1918 – 1920) / Олександр Завальнюк : II Міжнародний науковий конгрес українських істориків «Українська історична наука на сучасному етапі розвитку». Кам'янець-Подільський, 17 – 18 вересня 2003 р.: доп. і повідомлення. – Кам'янець-Подільський – Київ – Нью-Йорк – Острог, 2005. – Т.1. – С.49 – 54.
3. Нова думка: журнал літературно-науковий. – Кам'янець-Подільський, 1920. – Вип.І – II. – 56 с.
4. Державний архів міста Києва. – Ф.Р.936. – Оп.2. – Спр. 54.
5. Граве Д.О. Основи алгебри / Д.О.Граве. – К.: Всеукр. кооп. видавн. союз, 1919. – 270 с.
6. Огієнко І. Історія української мови. – Т.І: вступ до історії української мови: лекції, читані в 1918 – 1919 акад[емічному] році / Іван Огієнко. – Кам'янець на Поділлі: Студент. видавн. комітет Кам.-Под. держ. укр. ун-ту, 1919. – 88 с.
7. Бучинський П. Короткий курс загальної гістології: лекції, читані в 1918-1919 рр. в Кам[янець] – [Подільському] університету / П.Бучинський. – Кам'янець на Поділлі: Студ. видавн. відділ Кам.-Под. держ. укр. ун-ту, 1919. – 52 с.
8. Хведорів М. Московсько-українська термінологія елементарної математики / М.Хведорів. – Кам'янець-Подільський, 1919.
9. Перетц В.М. Вступ до вивчення літератури: лекції по методології історії літератури; лекції, читані на

Наукові записки

- Вищих жіночих курсах в Києві / перекл. орфографічної комісії / В.М.Перетц. – Кам'янець на Поділлі: Студ. видавн. відділ Кам.-Под. держ. укр. ун-ту, 1920. – 77 с.
10. Хведорів М. Вступ до аналізу. – Вип.1: теорія визначників: лекції, читані студентам фіз[ико] – мат[ематичного] фак[ультету] Кам'янець-Под[ільського] держ[авного] укр[аїнського] університету в 1919/20 а[кадемічному] р[оці] / М.Хведорів. – Кам'янець на Поділлі: Видавн. відділ Ради студ. представників, 1920. – 107 с.
  11. Хведорів М. Аналіз безмежно шалючих / М.Хведорів. – Кам'янець-Подільський: Видавн. відділ Кам.-Под. держ. укр. ун-ту, 1920. – 64 с.
  12. Столярів М. Аналітична геометрія: лекції / М.Столярів. – Кам'янець на Поділлі: Студ. видавн. відділ Кам.-Под. держ. укр. ун-ту, 1920. – 83 с.
  13. Столярів М. Теорія векторів / М.Столярів. – Кам'янець-Подільський: Видавн. відділ Кам.-Под. держ. укр. ун-ту, 1920. – 74 с.
  14. Маліновський М. Механічна частина фізики: курс лекцій для студентів фіз[ико]-мат[ематичного] фак[ультету] Кам'янець-Под[ільського] держ[авного] укр[аїнського] університету / А.Маліновський. – Кам'янець Подільський, 1920.
  15. Клепатський П. Огляд джерел по історії України: (курс лекцій, чит[аний] протягом 1919 акад[емічного] року). – Вип.І: джерела віз ант[ичні], араб[ські], зах[ідні], укр.[аїнсько] –рус [ькі], юрид[ичні] пам'ятки, літописи, хронографії, подорожі чужоземців / П.Клепатський. – Кам'янець-Подільський: Кам.-Под. держ. укр. ун-т, 1920. – 137, III с.
  16. Остапенко С. Політична економія. Сер.1: загальнонародна / С.Остапенко. – Кам'янець на Поділлі: Поділ. губ. народна каса дрібн. кредиту, 1920. – 225 с.
  17. Остапенко С. Курс статистики демографії і демографії: числовий метод і демографія / С.Остапенко. – Кам'янець на Поділлі: Поділ. губ. народна каса дрібн. кредиту, 1920. – 320 с.
  18. Остапенко С. Важніші властивості українського народу в порівнянні з іншими народами: числове доходження : відбитка з курсу статистики і демографії / С.Остапенко. – Кам'янець на Поділлі: Поділ. губ. народна каса дрібн. кредиту, 1920. – 136 с.
  19. Драй-Хмара М. Слов'янознавство: підруч[ик] до лекцій по слов'янознавству, чит[аних] у 1918-1919 роках на іст[орико] – філол.[огічному] фак[ультеті] Кам'янець-Подільського держ[авного] укр.[аїнського] ун-ту / М.Драй-Хмара. – [Кам'янець-Подільський]: Видавн. відділ Ради студ. предст. Кам.-Под. держ. укр. ун-ту, 1920. – 163 с.
  20. Гаморак Н. Анатомія рослин: курс лекцій / Н.Гаморак. – Кам'янець-Подільський: Видавн. відділ Ради студ. предст. Кам.-Под. держ. укр. ун-ту, 1920. – 116 с.
  21. Гаморак Н. Короткий курс морфології світових рослин і вказівники до означування та гербиризації вищих рослин / Н.Гаморак. – Кам'янець на Поділлі: Кам.-Под. держ. укр. ун-т, 1920. – 68 с.
  22. Гаморак Н. Систематика рослин: курс лекцій, чит[аний] студентам Кам['янець] – Под[ільського] ун-ту в 1919/20 р. / Н.Гаморак. – Кам'янець на Поділлі: Кам.-Под. держ. укр. ун-т, 1920.
  23. Геринович В. Географія Сходу Європи: лекції, читані в Кам'янець-Поділ[ьському] ун-ті / В.Геринович. – Кам'янець-Подільський: Кам.-Под. держ. укр. ун-т, 1920. – 90 с.
  24. Геринович В. Нарис економічної географії України. – Ч.1 / В.Геринович. – Кам'янець на Поділлі: Ревстудвиконком Кам.-Под. держ. укр. ун-ту, 18920. – 188 с.
  25. Геринович В. Нарис економічної географії України. – Ч.ІІ / В.Геринович. – Кам'янець на Поділлі: Ревстудвиконком Кам.-Под. держ. укр. ун-ту, 1920. – 152 с.
  26. Бачинський С. Артроподи . – Ч.1 / С.Бачинський. – Кам'янець-Подільський: Кам.-Под. держ. укр. ун-т, 1920.
  27. Олійник І. Курс суспільної агрономії: конспект лекцій, чит[аних] в Кам'янець[ькому] держ[авному] ун-ті / І.Олійник. – Кам'янець на Поділлі: Видавн. відділ Поділ. губ. нар. управи, 12920. – 64 с.
  28. Аленич О. Сферична тригонометрія. – Ч.1 / О.Аленич. – Кам'янець на Поділлі: Видавн. відділ Ради студ. предст. Кам.-Под. держ. укр. ун-ту, 1920. – 153 с.
  29. Аленич О. Сферична геометрія / О.Аленич. – Кам'янець на Поділлі: Видавн. відділ Ради студ. предст. Кам.-Под. держ. укр. ун-ту, 1920.
  30. Вікул М. Короткий курс хімії / М.Вікул. – Кам'янець-Подільський, 1920. – 140 с.
  31. Державний архів Хмельницької області. – Ф.Р.582. – Оп.1. Спр. 44.
  32. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України. –Ф. 1131. – Оп. 1. – Спр. 35.
  33. Дорошенко Д. Про минулі часи на Поділлі. (Коротенька історія краю) / Дмитро Дорошенко. – Кам'янець-Подільський: Поділ. губ. нар. управа, 1919. – 50 с.
  34. Біднов В. Що читати по історії України: з викладів на учител[ьських] курсах українознавства / В.Біднов. – Кам'янець-Подільський: Укр. вид-во в Катеринославі; Правобережна філія, 1919. – 72 с.
  35. Клепатський П.Г. Батько нового українського письменства Ів.П.Котляревський (1769-1838) /

- .....
- П.Г.Клепатський. – Кам'янець-Подільський: Укр. вид-во в Катеринославі; Правобережна філія, 1919. – 31 с.
36. Клепатський П.Г. Марко Вовчок та його «Народні оповідання» / П.Г.Клепатський. – Кам'янець-Подільський: Укр. вид-во в Катеринославі; Правобережна філія, 1920. – 40 с.
37. Клепатський П.Г. Український байкар Євген Гребінка (1812-1848) / П.Г.Клепатський. – Кам'янець на Поділлі: Видавн. відділ Поділ. губ нар. управи, 1919. – 28 с.
38. Клепатський П.Г. Український письменник П.П.Гулак-Артемівський (1790-1865) / П.Г.Клепатський. – Кам'янець на Поділлі: Укр. вид-во в Катеринославі; Правобережна філія, 1919. – 22 с.
39. Білецький Л. Хрестоматія по історії української літератури: для ст.[аршин] кл[асів] серед[ньої] шк.[оли], для самоосвіти / Л.Білецький, О.Дорошкевич. – Кам'янець на Поділлі: Укр. вид-во в Катеринославі; Правобережна філія, 1919. –Т.І. Вип.І. – 146 с.
40. Білецький Л. Народність чи національність в творах Т.Шевченка? / Л.Білецький. – Кам'янець на Поділлі: Укр. вид-во в Катеринославі; Правобережна філія, 1920. – 45 с.
41. Білецький Л. Народна поезія / Л.Білецький. – Кам'янець-Подільський: Видавн. відділ Ради студ. предст. Кам.-Под. держ. укр.ун-ту, 1920.
42. Васильківський М. Релігійність Т.Г.Шевченка на підставі його поетичних творів / М.Васильківський. – Кам'янець на Поділлі: Укр. вид-во в Катеринославі; Правобережна філія, 1920. – 35 с.
43. Шимонович Й. Українська промисловість, Нарис найголовніших галузів / Й.Шимонович. – Кам'янець-Подільський: Ревстудвиконком Кам.-Под. держ. укр. ун-ту, 1920. – 68 с.
44. Клепатський П. Український мандрівний філософ Григорій Сковорода / П.Клепатський. – Кам'янець: Укр. вид-во в Катеринославі; Правобережна філія, 1920. – 32 с.
45. Аленич О. Комети / О.Аленич. – Кам'янець на Поділлі: Укр. вид-во в Катеринославі; Правобережна філія, 1920. – 26 с.: табл., іл.
46. Санфельд Є. Язикознавство: переклад з нім. Є.Тимченка / Є.Санфельд. – Кам'янець на Поділлі: Укр. вид-во в Катеринославі; Правобережна філія, 1920. – 72 с.
47. Нова думка. – Кам'янець-Подільський, 1920. – Вип.ІІІ. – 40 с.

Завальнюк А.М. ПРОБЛЕМА ОБЕСПЕЧЕНИЯ УЧЕБНОЙ ЛИТЕРАТУРОЙ УКРАИНСКИХ УНИВЕРСИТЕТОВ В 1918-1920 ГОДЫ

На основании архивных и опубликованных документов, материалов национальной периодики, обнаруженных учебных изданий, а также трудов современных украинских историков исследуются условия написания, процесс выхода в свет и нереализованные планы выпуска учебников и пособий по разным лекционным курсам для студенческой молодежи, овладевавшей специальностями в государственных украинских университетах, открытых при гетманщине с целью подготовки кадров украинской интеллигенции и игравших роль ячеек национального возрождения страны в революционные 1918-1920 годы.

Ключевые слова: украинские университеты, украиноязычные учебники и пособия, учебный процесс, профессура, студенты, дефицит средств.

Zaval'nyuk O. M. THE PROBLEM OF PROVIDING THE UKRAINIAN UNIVERSITIES WITH EDUCATIONAL LITERATURE IN 1918-1920

On the basis of archival and published documents, materials of the national periodic press, scientific editions that were found out, also works of the contemporary Ukrainian historians, preparatory conditions, the process of issue and non-realized plans of the publishing of textbooks and grants on various lecture courses for the student youth, who were obtaining their major in state Ukrainian universities, which arose at the Hetman period, aimed at preparing the Ukrainian intelligence and used to be the centers of the national revival in revolutionary 1918-1920, are being investigated.

Key words: Ukrainian universities, Ukrainian-language textbooks and grants, educational process, professors, students, deficit of money.